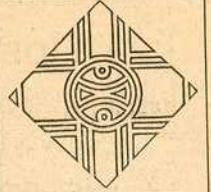

Илустрована Ратна Кроника

ИЛУСТРОВАНА РАТНА КРОНИКА ИЗЛАЗИ У СВЕСКАМА. — ПРЕТПЛАТА НА 10. СВЕЗАКА СТАЈЕ КРУНЕ 2.— ПОЈЕДИНА СВЕСКА СТАЈЕ 30 ПОТУРА. — ПРЕТПЛАТА --- СЕ ШИЉЕ: КЊИЖАРНИЦИ СВЕТОЗАРА Ф. ОГЊАНОВИЋА, НОВИ САД. ---

УРЕЂУЈЕ: ДР. КАМЕНКО СУБОТИЋ. — ИЗДАЊЕ КЊИЖ. СВЕТ. Ф. ОГЊАНОВИЋА.

1389.

1912.

ПРЕД БОЖИЋОМ.

Ево нас пред Божић. Још који дан само, па ће се у домове наше уселити мир, онај свечани мир великога празника.

А мир толико требамо!

Дани су били бурни и тешки.

Никада те дане заборавити не ћемо.

Јер су били тешки, јер смо сретни, што смо их доживили.

Некада су и тешки дани срећа велика.

Последњи су наши дани били тешки, јер су срећу собом доносили — срећу велику.

За срећу издржати се мора много. Срећа је терет велики, брига велика.

Но главну бригу пребринули смо, и оно што се стекло, изгледа, мудрошћу и трезвеношћу ће се одржати.

Још све свршено није, још ће зепсти многи, али главна је брига прешла; главно је пребринуто.

И кад запевамо Рождество, из срдаца наших зебња нек ишчезне, јер живимо у данима великог Божића.

Радујте се и веселите се, и певајте песме Богу.

Певајте песме Богу, да се до неба чује!

Бог ће чути песме ваше божићне, јер Бога има.

Има Бога, браћо Срби, и он на вас није заборавио,

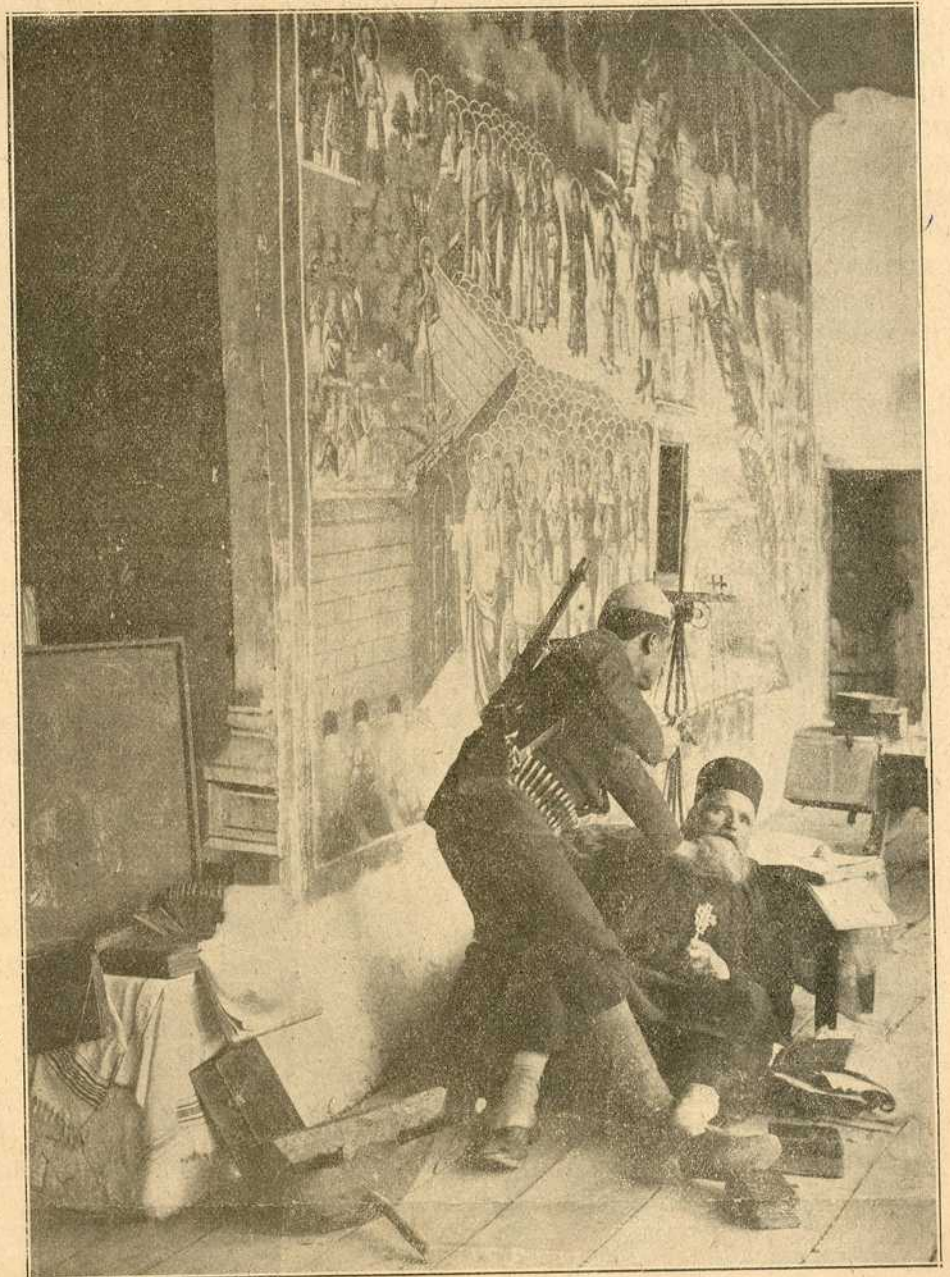
Верујте и у будуће у милост његову неизмерну, и у дане рођења сина његовог певајте му песме од благодарности.

Божја неизмерна милост из-

лила се на Србе, и у дане божићне не заборавите, да Бог чува Србе!

*

Уредништво и администрација „Илустроване Ратне Кронике“ својим читаоцима срдечно честитају велики српски Божић.

Слика арнаутског зверства у Ст. Србији пре освећеног Косова

Први ратни извештај

— Извештај једне Енглескиње која је била очевидац борбе код Дечића и Рогана —

У „Дељи Крониклу“ од 29. Септембра изашао је први ратни извештај, који је томе листу послала његова кореспонденткиња мис М. Дурхам. Она је уредништву послала телеграм 28. септембра у 8 сати и 20 минута, писан у главном логору црногорске војске у Подгорици. Тај телеграм гласи:

„Због строге цензуре до сада вам нисам могла послати ни једне појединости о јучерашњој борби, у којој су Црногорци јуришали на Турке и у бегство их натерали. Сви други страни кореспонденти задржани су на Цетињу, само је мени допуштено слободно кретање.

У четвртак у 7 сати ујутру била сам на пространој равници на подножју брда која сече гранична линија. Преда мном се издизало јако брдско утврђење Дечић најјача турска погранична тврђава. На предњој страни мирно је пасло једно стадо оваца као да се ништа није догодило, док су црногорска брда на левој страни сипала ватру а топовски метци са ужасном грмљавином прелетали равницу и силно експлодирани на зидовима турског утврђења. Са црвених брда дизао се бео дим, а топовска грмљавина је проламала ваздух.

Са Дечића су Турци сипали пушчану ватру на равницу. Исто тако Турци су одговарали ватром и са Мишља, где су били ушанчени. Пред 9 сати ватра је наједном умукла. Дечић је био обавијен густим облаком дима, као да је цело брдо под њим било у пламену.

Црногорска артиљерија је сада отворила ватру на Римско брдо, које је такође било утврђено. Римско брдо је низак брежуљак пред Дечићем на самој граници. У исто време батерије са Зете почеле су да бомбардују брдо Врању које се издизало из равнице као какво острво.

Турци су са Врање, једине пограничне тврђаве која има модерне топове, са великом енергијом одговарали на црногорску топовску ватру са Зете, али је Турска артиљерија гађала рђаво и врло мало шкодила црногорским трупима.

У томе се облаци дима беху дигли са Дечића и тада се пронесе радосна вест, да су Црногорци заузели то утврђење. Догледом сам видела како је извешена застава, али без полумесеца на њој.

Последњих дана била сам приморана да идем пешке, јер је црногорска влада реквизицијом покупила све коње и сва кола, а данас после подне један официр ми је галантно ставио свога коња на расположење. Продирући сада брже

Капетан † Никодим Рацић
(в. ранији чланак „Бој на Лисици“)

напред око 3 сата сам угледала Роган који је црногорска артиљерија бомбардовала без прекида. Са топовском грмљавином помешала се и пушчана ватра са Мишља. Преко наших глава су прелетали метци.

Тада је почела да пада лепа киша и цела околина обави се модрим огртачем, који је с времена на време био просецан по којим топовским метком. Наједном у даљини ваздух проломи громовски пуцањ. Нико није знао да ли га је испалио пријатељ или непријатељ, само нам је било толико јасно да се тај пуцањ није ни најмање тицао наше борбе, него нам је јављао да се негде у даљини води крвава борба. Касно пред вече ватра са Мишља почела је престајати док није потпуно умукла. Мало затим стигао је гласник који је јавио да се Турци спремају да напусте Роган и да се повуку на југо-исток.

Ноћ се брзо спуштала и ја сам одјашила преко равнице натраг у главни логор. Успут сам гледала храбре борце окупљене око пољских кујни.

У Са североисточне границе стигла је вест да је генерал Вукотић прешао границу и заузео Беране и Мојковац. Црногорци се надају да је дошао дан освете Косова.“

Интимности из црногорских бојева

Турци у борби са Црногорцима послужују се варкама, којима се руши и остатак људскости у рату. Један црногорски дописник из Бара прича ово:

„У петак пред саму ноћ заподела се борба између наших извидница и предњих турских оделења испод широких врхова на месту Граф Боботит. У тој борби пришла су у помоћ задња оделења тако, да

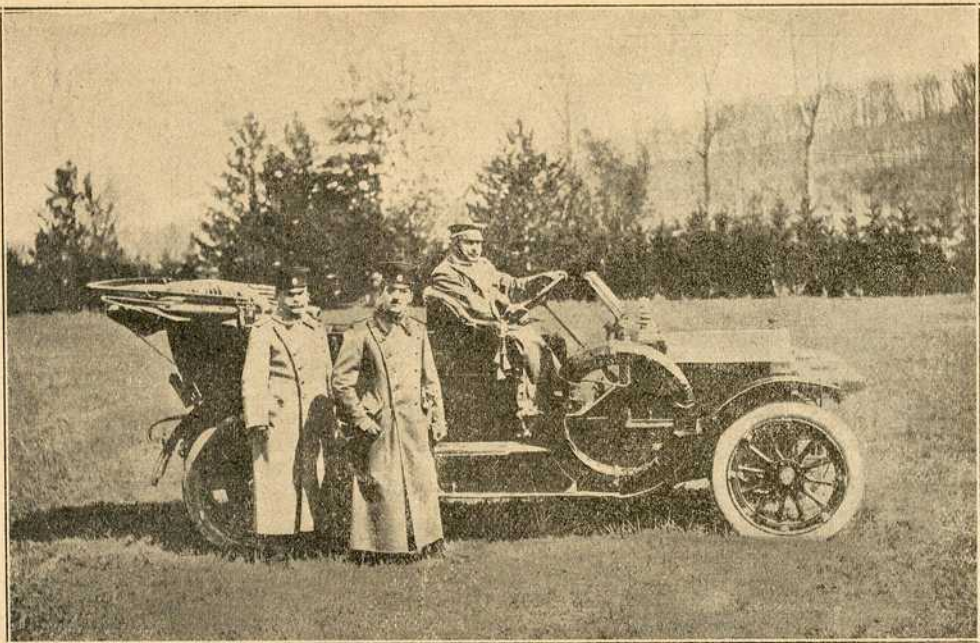
се на нашем левом криву развио жестоки бој, у којему су с турске стране учествовала три батаљона низама. После јаког окршаја наше трупе су сузбиле непријатеља и нанеле му — по причању једног заробљеника — тешке губитке од преко 300 мртвих и рањених, иза чега су се Турци повукли на километар даљине од својих ранијих позиција. На нашој страни има око 100 мртвих и рањених ради тога, што је турска артиљерија нашу војску напала унакрсном ватром спреда и с леђа, као и са два турска монитора, који плове по језеру. Турци су преварили и намамили наше тим, што су истакли беле заставе у знак предаје баш онда, кад су наши покушавали, да изврше јуриш — па затим осули на њих пушчану и топовску паљбу.

Десно крило приморског оделења срушило је преко Бојане турску караулу Луанжу, те је из ње побегла посада. Затим су наше трупе прешле Бојану и удружене с усташима, Малисорима потерале непријатеља. Остале позиције нашега центра задржане су и даље.“

* * *

Црногорци су необични јунаци. Да су уз оваково јунаштво једнако снабдевени и модерним техничким помагалима починили би чудеса. Црногорци немају пионирског оделења, па се онда сусрећу с оваковим потешкоћама:

Најтежи задатак црногорске војске, која оперира спрам Плевљана, био је прелаз преко реке Таре. Река је од великих киша нарасла, а и сама њена брзина спречава у многоме пре-

Престолнаследник Александар пре поласка на бојно поље

лаз. Покушавало се два три пута на плићим местима да се прегаци, али без успеха. Војска се морала увек повући. Турци су из караула, које се налазе дуж Таре сипали ватру на храбру црногорску војску. Они су одговарали ватром из пушака, јер топови нису били још стигли.

Поручник српске војске, Андрија Јевреновић, видећи да Црногорци узалуд покушавају прећи Тару, скупиле око тридесет радника друштва „Таре“, који су у близини обарали шуму те се понуди да направи мост. Ови голоруки људи, под заштитом црногорске артиљерије, а под кишом од турских куршума, који су падали на њих, подигоше дрвену ћуприју за 24 сата на реци Тари под самом караулом Орашјем, преко које пређе црногорска војска топови, муниција и заира.

Чим је војска прешла преко реке, одвоје се три официра: Лале Лековић, Милош Кнежевић и Милан Бећковић, те са 50 Црногораца јурише на караулу Орашје. Турци оборише на њих жестоку ватру, али ипак храбрим црногорцима испале за руком покушај. За кратко време бијаше сва караула у пламену. Аскери из ње, њих 80 на броју, предадоше се осталој војсци, која пође друговима у помоћ. У овом јуришу погинула су сва тројица горњих официра и око 40 Црногораца. Тако су исто и остале карауле дуж Таре прошле. Једна за другом су падале под ватром из црногорских топова. У овим окршајима мора се признати и Турским војницима велика храброст. Борили су се до задњег тренутка и тек кад би им почео горити кров над главом, остављали су карауле, повлачећи се Плевљу.

„Покрети“.

Ратни поход народа

Пет дана, након објаве рата Србије Турској, пише Адам Прибићевић „Србобрану“ из Ниша (9. (22.) октобра) ово:

Топло је и млако јутро. Таких се ведрих и благих јесењих јутара мисао радо бави с тешким чим и страшним. Па иако је окружена тиме, она нагонски као бира из тог страшног најљепше стране и радује им се, у пуној хајдучији с лијепим у природи.

Сједим у хотелу с пријатељем Чехом Слеспанком. Па иако је око нас рат и према говоримо о рату: о утисцима, које је јуче у вече на нас учинило посматрање народне војске трећег позива и разговори са сељацима, далеко смо од крви и ратних грозота. Изабрали смо најљепшу страну из виђеног и умотреног: вал народног осјећања, којим је овај ратни поход праћен и продахнут и радујемо се њему.

Трештање бубњева и мукли жамор гомила у кретању трже нас из разговора. Изашли смо на улицу. Густи редови једнога пука трећег позива, оних, што смо синоћ с њима разговарали, кретаху се према граници. У тамном народном суквеном одијелу, са шубарама на главама и домаћим торбама на леђима (умјесто телећака), у опанцима, с берданкама о рамену и фишеклијама око појаса ступаху народни војници, чета за четом, батаљон за батаљоном, сложено, чврсто и храбро. Сад брат до брата, пријатељ до пријатеља, сељанин до сељанина, све народ једног краја.

Војници, сељаци, подофицири, сељаци, сфидири, осим нешто варошана и госпде, сељаци. Један, ено, јашин на коњу, лице му господско. То је, веле им, судија ових сељака, чиновник из њихова краја. Старија лица, обријани и необријани и брадати, доста просвиједих власи, у очима хладна збиља и одлука.

Ред за редом измиче, а нови редови придолaze. Ријека живих бића дере кроз широке нишке сокаке, као диже се и спушта, стукне за трен па навре напријед. Бубањ умукне, чује се за часак само тихо тапкње опанака и шум масе у кретању, у тишини главе се спуштају и леђа повијају. Други бубањ прихвата, главе се дижу и леђа исправљају, руке чвршће стезку пушчане кајише, а ноге се еластичније пружају.

Посматрао сам чете редовне војске на походу према бојном пољу. Кад бих затајио да сам био дирнут, не бих довољно респектовао истину. Али никад нисам у пуној мјери нашао оно, што сам тражио: народно обиљежје овог рата. Пише се о том у новинама. Кити и везе, говори и

прича. Али ратни занос не мора бити доказ, да је рат народни, да одговара народним помледима и тежњама, па, ако објективно и одговара, не мора народ да то осјећа, није то свјестан и рат није ипак народни.

Јуче, разговарајући са резервистима трећег позива, осјетио сам и то. Мика Панић, ком су четири брата у воједи, па и сам он, ситан, живахан, али и весео сељак, рече ми: Хоћемо да ослободимо браћу, да се помичемо тамо откуд смо и дошли, да буде наше што је било — и смјешно се безазлено и радосно.

А јутрос осјетио сам то у толикој мјери, колико готово не може човек поднијети, а да то не осјети и други на његовим очима и лицу. У свој елементарности осјетио сам кретање српског народа на наш лијепи југ, са ког нас је ток историјских догађаја довео на ојевер. Не војске освајача или капиталиста, спекуланата, већ Народа. Лаж је, да ово отимачи и освајачи иду по туђе. То господари, домаћини, изагнани испод својих кровова враћају се, кад осјетише снаге за то, на своја огњишта.

Под снажним утиском овог историјског кретања народног стајао је

мој пријатељ Чех, равно мени, и дуго још гледао за батаљонима сељачким. Из пошљедњег реда исправи се један сељак, пропе се на ноге, махну нам руком и добаци нам лијепу реч:

— Збогом, лијепи мој народе!

— Збогом, збогом — вратисмо му ми, који смо се онако рано нашли окупљени на улици — као неки топао вал дигао се из груди, стадо ми грло и допро до очију, док га силом воље не сатјерах на дно срца.

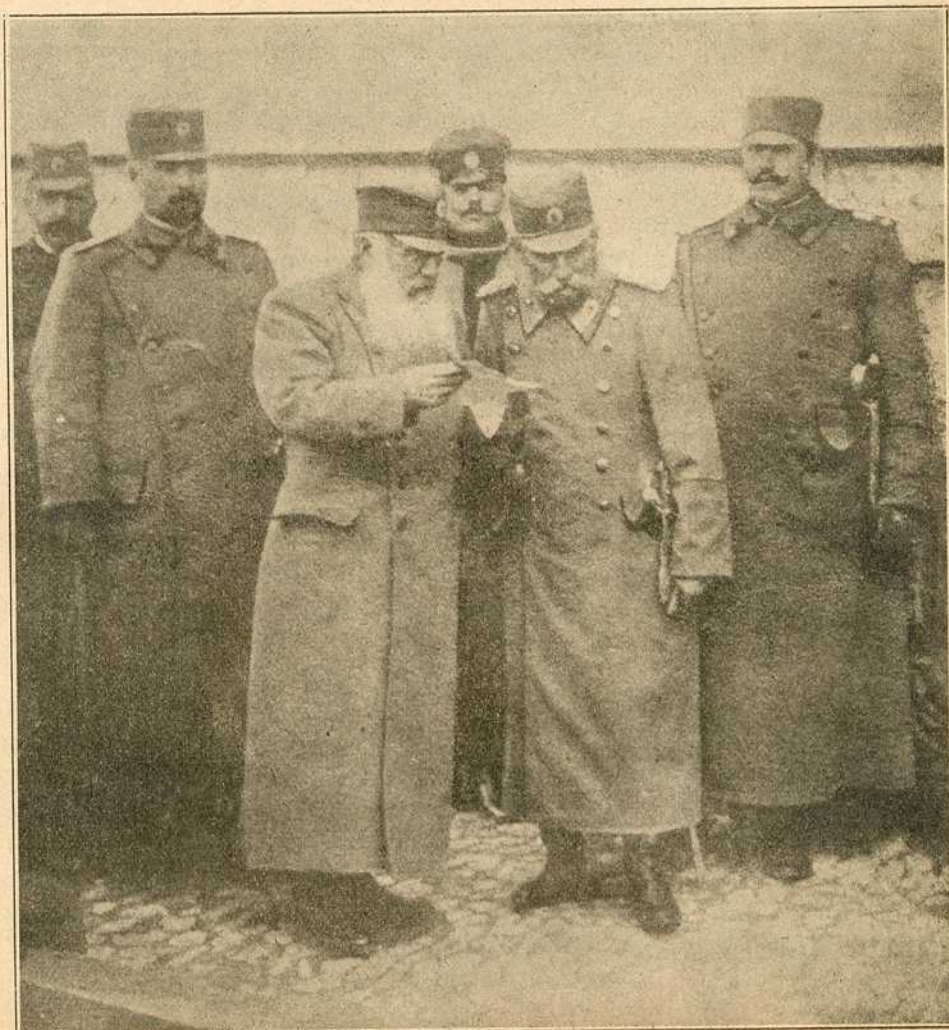
Није вријеме плачу већ радости, вјери и надању.

НА СТАНИЦИ.

— Иво Ђипико. —

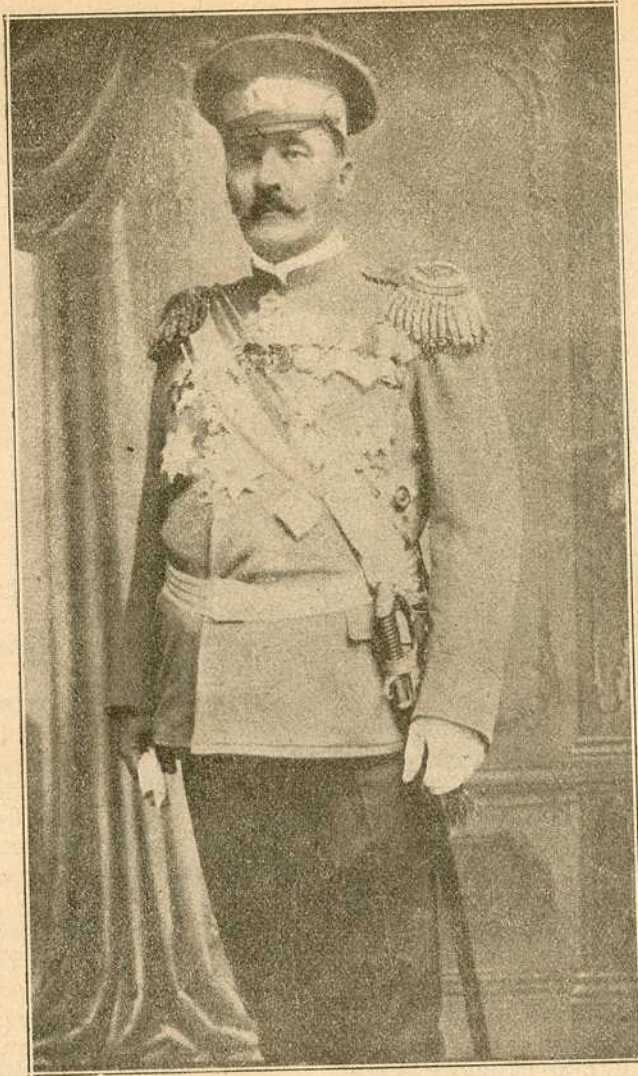
Живан Јовановић, времешан, окретан и судећи по живим замишљеним очима бистар човек, журио је из Београда к железничкој, сеоској станици да дочека воз, који је са војском полазио на границу.

Желио је, да бар још једном види једнога од четворице синова, који у рат полазе. Знао је, да га на београдској станици неће к возу пустити. А и ко би кога нашао у овој голомој вреви, где се светина као на вашару митокласи.

Министар Пашић извештава краља Петра о ситуацији у Европи

Генерал Јанко Вукотић

Одмичући друмом, посутим жутиим лишћем, премишљаше о оном, што је све видео по београдским улицама од када је објављена мобилизација војске. Он је био у рату, па је добро разумео оно велико одушевљење што иза објаве бејаше захватило престоницу и унутрашњост. Гледао је с особитим задовољством и, гледајући његов се војнички понос будијаше, како преко Теразија одјекује толот коња. А сипи јесења киша. Коњаници озбиљли, у сивим новим кабанџама, као да су обавити сивом маглом, што се при помолу сунца распле, а коњи јогунасти, живо ујединачено корачају...

— Коњица! слуша са поштовањем шапат сакупљеног народа.

Видео је како неки коњаник бејаше заостао. Коњ му се узверео, фрче и иступа из реда. Војник сјаше. Обухвати му главу обема рукама и грлећи га говори му: у рат ћемо у рат!

У то чује пиштаљку аутомобила — живео престолонаследник! — повика народ, и аутомобил пројури.

Па распознаде кола »Црвенога Крста«, гледа у црвене значке у знамењу крста. И сети се наврелу, младу

крв, на рањене осветнике, на сломљену снагу, на ојађене удовице, и нејачад...

И гледао је у чуду, у тој врви мртвачка кола: црна, лагано одмичаху кроз гомилу. Народ поскида капе. У њима лежи српски официр! Неко ваљало момче ужагрених очију узбу-

ђено прича: Горео је од жеље да пође у рат, и тражијаше да га пошаљу где је највећа опасност; није могао да постигне, па у очају, крв му најури у мозак и — уби се! Заслепљени бојном ватром, — наставља момче — убила су се још два наша официра...

А на железничкој станици гледаше вреву света. Одушевљењу, узбуђењу нема краја. Само заповеке ни суза нема.

— Ако, ако! — дочека неки деда. Ја одвојих петорицу, живи били, — и махну руком, као да жели да крену.

Док деда тако говори приђе к њему нека стара Србијанка па му вели сувим, одсеченим гласом, који се чује као ударац о камен: А моја сва тројица изгибоше тамо куда ови сада полазе, па не могах одолети срцу, да не пошаљем некога да их освети, и по синих једно македонче, дадох му трошкар и испратих га у војску... — нека освети моју крв!.

А војници се чисто заљубише у нове пушке. Зна он да они нису имали овакву спрему. А да су имали били би чуда починили.

Слушао је разговор некога сељака са једним пешаком. Биће да су добре комшије били.

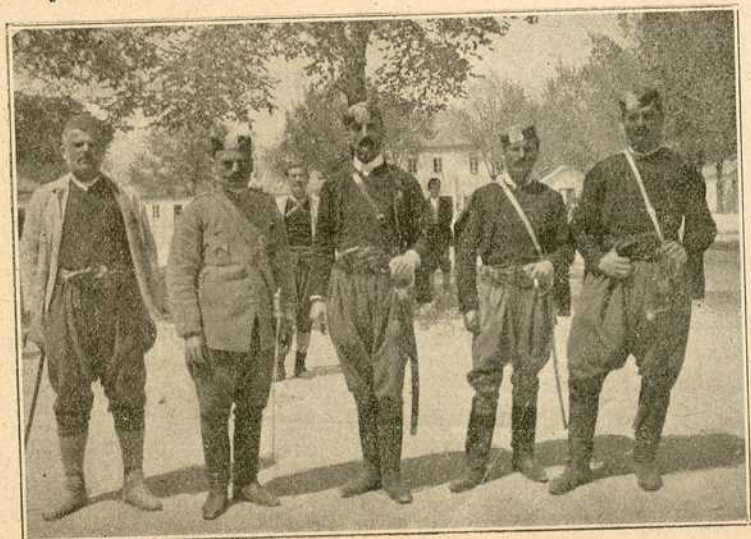
— Је ли море — питаше га сељак — како ти је? — Има ли доста хлеба!

— Пушка, брате, лака, згодна убоджита. Нигде не имадосмо овакових пушкар — одговара пешак, навлаш пречувши комшијино питање.

— А да те питам — наставља сељак — јесте ли добили преобуку за дуга пута

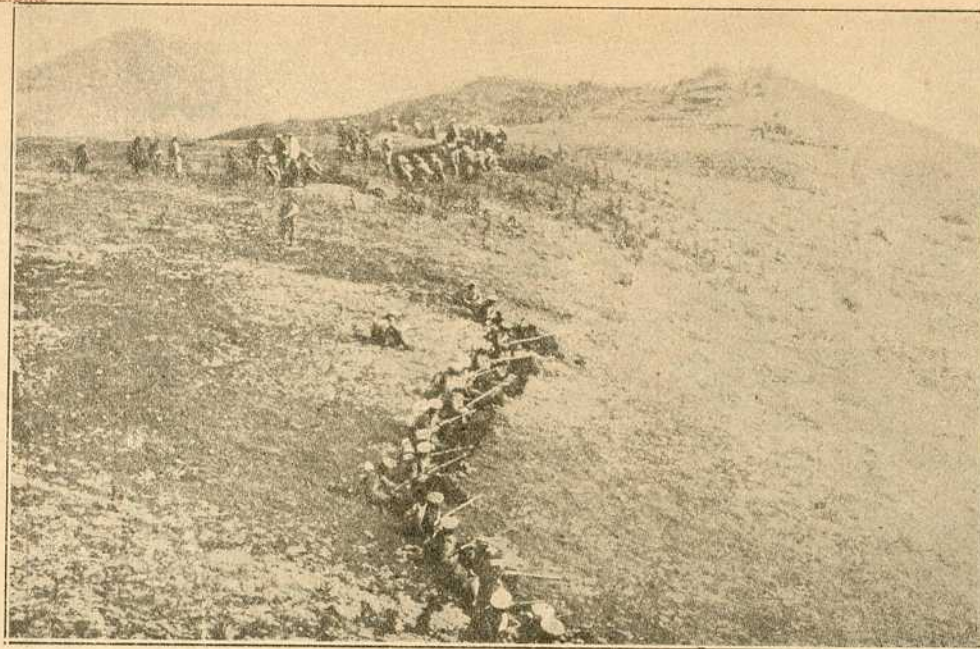
— Оваких пушкар нема у три царства — одговори војник и преврће пушком као перцем — па весело пожури.

Гледао је и момчулке у војничким капама како поносито журе улицама. Ваљда су и они нечему потребни, мишљаше, сретајући их улицама сваки час.

Црногорски официри

Бугари у убојном ланцу

Газећи блато Живан премишљаваше о свему што је видео и није се чудило. Само му бијаше зачудно то велико весеље и безбрига, коју је у престолници гледао и по улицама и у каванама. Таман као да се цео свет у сватове креће. И у том узбуђењу и сећању на своје војничке дане није ни мислио на своју невољу, и синовљу нејачад, што му на бризи у кући остају.

На усамљеној станици чекаше мирно, као да ишчекује обични путнички воз. Престала је киша да пада, и на махове из тешких облака показа се у испраноме ваздуху сунце. Његова светлост просу се по оближњој шуми, и живо засја на неким дрветима црвенога лишћа као крв. Гледајући у то лишће Живану дође пред очи »Црвени Крст« и врела крв.

А кад воз дође хтеде да му приђе, али стража му не даде. Из далека угледа једнога од синова где седи на улазу у вагон. Зовну га и не марећи за стражу пође к њему. Хтео би да му даде трошка и да уђе у воз, да га до куће повезе. Али му син виче: — Не сме се! — и руком га поздравља.

Живан неко време гледа како воз одмиче, и прати га очима. Пролази поред необратих, дозрелих кукуруза и неузоране земље, а војници гледају по пољима и весели певају.

Живан се окрете и пође. И ма да је дао држави све што је јака и здрава имао, сву своју снагу: своја четири сина, три коња и два вола и, ма да заморен мора цео дан да пешачи док до куће дође, и што га, кад дође, кудук чека — не тужи се, нити рошће. — Има у његовој души нека по-тајна, заветна мисао што му каже: тако треба да буде!

Само кад је зашао у поље, саму, слушајући грактање гавранова, беше му за часак тешко у души. Помисли гавранови лакомо гракћу. Сигурно они ће да пођу на Косово да пију врелу осветничку крв. И дођу му пред очи сва четири сина. Па зажели, ако би погинули, да први снег покрије њихове лешине. Као да би његовој деци под меким, девичанским снегом лакше било.

Епизода из српско-турског рата

„Рајечком Новом Листу“ пишу из Београда:

Међу првима, који су полетели да освете Косово и да ослободе своју од петвековног турског ропства и арнаутског клања и пљачкања, био је млади Србин из Митровице Ђорђе Бараксадић, бријач на Ријечи у Via Lodovico Kossuth у кући српске православне црквене општине. Говорити о његовим особинама није потребно, јер га сваки зна као поштена, уљудна и марљива обртника.

Ђорђе Бараксадић — иако иначе миран младић — није могао а да се не одазове светом и праведном позиву: Косовске освете. Чим је за то био згодан час, он је прешао Саву. Пријавио се српској власти и захтевао, да ступи у чету осветника или како се друкчије зове: комитска чета — комита. За ту се чету бирају људи. Сваки мора бити врло храбар, издржљив и чврст човек; на страх ови људи и не помишљају, иако се имају борити искључиво против дивљих и крвожедних Арнаута, који још и терен одлично познају. Свакако да морају кандидати ове дружине бити и добри стрелци, што је Бараксадић

већ као аустро-угарски војник доказао. Код комита је још и та велика незгода, што они немају никада склопишта, ни редовне хране, изложени су зими, ветру, киши и свим другим елементарним непогодама и то увек издржавају под ведрим небом — у планини. Комита мора заборавити и на оца, мајку, сестре, браћу, жену, децу и на све друго. То најбоље сведочи њихова омиљена песма, у којој дружина пита свога војводу:

»Је ли те жао за твојата мајка,
Стојане, бре?

Је ли те жао за твојата љуба,
Стојане, бре?

Је ли те жао за твојата дјеца,
Стојане, бре?

а он им одговара:

»Мојата је мајка Шара планина,
другови, бре!

Мојата је љуба брзометна пушка,
другови, бре!

Мојата су дјеца ситни патрони,
другови, бре!

и т. д.

Ето са каквим пожртвовањем иду комите у бој против Турчина и Арнаутина. Таково је пожртвовање и велику храброст имао и Ђока Бараксадић.

Ево шта ми приповедају његови другови из чете Воје Танкосића, који су се вратили у понедељак у Београд (јер за њих у Турској више нема посла, тако бар сами веле, али стоје увек приправни), када сам их запитао за Ђоку Бараксадића:

... Је л' то питаш за Бараксадића брицу из Фијуме? Вала, брате, он је славно погинуо на Васиљевцу у битци код Мердара. Борио се је као лав. Био је међу нама од најхрабријих. Само на том месту је он сам преко десетак Арнаута побио из пушке. Вала, брате, он је свој живот скупо наплатио. Он се осветио јуначки. Такви су ретки, као што је »брица« био!»

Замолио сам његове другове, да ми кажу, како се је то догодило, а они ми одговореше, да се увече састанемо у једној гостијони, па ће ми све приповедати. Били су још у својој униформи: обично народно одело, са капом на глави, на којој се бели двоглави орао, на ногама већим делом, имају опанке; имају брзометне пушке и с леве стране кратке ножеве, преко рамена унакрст редевике с метцима — патронама, а око паса осим бомба (њихова последња одбрана) револвер и дупле редове патрона за пушку. Иако је то све једноставно — ипак су импозантни и улевају страх у човека. Када смо се у вечер нашли и седели уз чашицу ракије — приповедали су ми:

»Бога ми, господине «Брица» је био јунак оно ни ми остали ниемо били рђави, само што је он тамо и остао, а ми се спасли. То је било још пре објаве рата (приповеда ми његов друг Сарајлија, који се с њиме раме уз раме борио) на пет дана. Ми смо били са једним делом наше чете смештени у једној кули пограничне наше страже на једном малом вису, а преко пута нас врло близу — била је турска кула. Арнаута је у кули било врло много, а још их је десет пута више било на позицијама у близини нас и по шуми размештени. Лепо смо се гледали и могли чак и разговарати. Ми нисмо имали наредбу да нападнемо и чекали смо. За то се време искупило још више Арнаута и нашој се кули ближе сакупљали и почели изазивати. Нисмо могли ни изаћи чак и да смо хтели из куле. Када су већ прешли нашу границу, онда изађе наш старешина на кулу и рече им, да се удале, али они за одговор рекоше: »Да ви'ш како царека (турска) пушка бије!» И почеше пуцати на њега. На њихов пуцањ почесмо и ми пуцати — а то смо једва и чекали. Такмачили смо се, који ће више да погоди Арнаута, који иако су падали, нису измицали. У гађању «брица» је био одличан. Само ако је могао кога слободно на око узети, тај се морао одмах од његове пушке претурити. Силу смо их поубијали. Они су били све жешћи и многобројнији. Пуцали су на нас са свих страна и прилазили ближе у намери, да нам кулу западе, али који се је год иза заклона показао и покушао к нама се приближити, морао је пасти мртав. Ово је пушкарање трајало два дана. За нас је ситуација постајала све критичнија. Храна нам понестала, а и муниције све мање беше. Већ смо почели мислити на бег, али је то било немогуће. Да је наша војска смела пуцати — били би смо спасени, али рат још није био објављен. Моравска дивизија била нам је у близини, али нам је командант рекао — по гласнику — да нам не сме дати помоћи. Трећи дан борбе — када смо им сву силу потукли — а нису нам ништа могли пушкама учинити, довуку на згодну позицију један топ од своје турске регуларне војске и почеше на нас пуцати и кулу нам рушити. Када је кула већ почела падати по мало, решисмо се на одлучан бег. Сваки је смео и требао побећи. Из куле смо бегали један по један низ брдо ка потоку, али су нас ужасно обасипали куршумима из својих пушака. Остало нас је свега још пет-шест у кули — на пода срушеној. Видех, да ћемо сви изгинути у кули, реших се на бег и ја позвах

„брицу“ за мнош. Он је већ и без капе остао, али није престајао пуцати и обарати их. Ја сам умакнуо а он не хтеде говорити: »Погинућу на пољу, као и овде. Хоћу да још којег убијем«. Шта је било после, не знам. Кулу су нам разрушили топовским метцама и запалили. Некоји веле, да је и „брица“ побегао из куле и да су га Арнаути у бежању убили, а неки веле, да је морао у кули остати и тамо погинути а онда изгорети у њој. После два дана објављен је и рат Турској. Тада је наша војска брзо растерала Арнауте и ми смо у изгорелој кули нашли три лешине изгореле. Нисмо могли препознати ни једнога. Свакако да је и наш «брица» морао тамо погинути, јер се до данас о њему ништа не зна. Он је погинуо 2. октобра (по старом календару). Наш је војвода послао некоје четнике по оближњим болницама да га траже — ако је рањен био — али без успеха, о њему никад више ни трага ни гласа. Не требате жалити његову смрт, јер је погинуо као јунак, а и од његове су пушке врло много погинули. Ми смо га сви волели. Био је међу нама врло омиљен и добар је био друг. Хиљадили се такови! Слава му!“ — Сви остали поустајаше и рекоше: Слава му!“

Некоји су ми још причали, да им је говорио о својој радњи на Ријеци, о брици, о старом оцу, које он све жали и воли.

Ти, старино оче његов, и ви, браћо његова, не плачите, отарите сузе — та Ђока је погинуо као јунак, као косовски осветник! У књизи српске слободе и Велике Србије биће име јунака Ђоке Бараксадића — косовског осветника! Слава му!

Ј. Савић, типограф.

У соколовој кући

— Једна ноћ у кући војводе Глигора Соколовића —

Битољ, 12. новембра.

Случајно, у једној од ових великих ноћи преко којих се муслиманима чини да ничу све нови и нови пукови српске војске, нашао сам наше комитете на починку. То је било у Небрегову, у кући покојног војводе Глигора Соколовића.

Било је 4 часа изјутра када смо, официрска патрола, ушли у дом мучки убијеног војводе. Широка, пространа кућа била је претворена те ноћи у касарну. У кујни, у собама, у свима споредним одајама на разастрој слами одмарало се на стотину четника под командом храброга војводе Вука, капетана Војина Поповића, који је своје комитско крштење примио још 1905. године на Челопеку и који је од тада сваке године месецима крстарио,

као комитски вођа, док најзад није постао прави господар источне Старе Србије.

Ту су и остале наше војводе. Василије Трбић, у коме се, кроз деценију револуционарну борбе, меки и питоми Славонац из Белог Брда претворио у љутога и смеонога борца пред којим су задрхтали велешки и прилепски зулумчари. Стеван Тела, стари хајдук који се близу двадесет година пробија кроз македонске и старосрбијанске урвине, тукући се с Турцима. Војвода Душко¹⁾ који је летос, прерушен у арнаутско рухо, обишао цео Санџак све до на домак црногорској граници. Он је, рањен у кумановској битци, послан у нишку болницу, али се ту није задржао ни десет дана. Утекао је, стигао своју чету и на њеном челу доспео до пред Битољ. Ту су и остале војводе...

У кујни, крај великог огња који је лизао високо уза зид, седело је десетак четника. Четворица њих, са пушкама у руци, имали су тај час да обиђу страже. Остали су стари Глигорови четници. Они су провели тако целу ноћ у кући, у којој су толико пута већ пробденисали са прстом на орозу и напрегнутим слухом. Њима се ни сад није спавало. Пребирали су по памети старе четничке дане, а један од њих причао је лагано:

Андрија Лазовић, поднаредник 4 артиљеријског пука „Танаска Рајића“

— Ето ту, седео је капетан Рајковић кад смо први пут ушли у Војводину кућу. Андон² — ох, слатка му душа. — гледао нас је прво из краја па је онда, док је капетан Рајковић причао, прилазио све ближе и сео му уз колено. Гледао је нетремице у «краљевскога човека» и кад је овај ућутао рекао му је, и молећиво и одлучно:

— Да ме водаш и мене у Србију! Војвода се насмејао, а капетан је пољубио дечка...

— Ено, онде су се одмарала Господин Бабунски и Војвода Тренко, настављао је стари четник. Кад год смо после падали у Небрегово, Војвода Глигор никад није хтео у својој кући да ноћи. Што да му кажу четници, да је он дошао да види своју мајку и да се одмори код своје браће! Наилазио је само, да види како дворе нас...

Војвода Вук, Трбић и остали наши познаници будили су се један за другим и око ватре се правио све већи и већи лук. Дуванске кутије су ишле од руке до руке, ватра је праскала све јасније и јаче, кроз отворена врата соба и одаја чуло се равномерно дивље стотиње оружаних људи, а стари четник се сећао мучних година:

— Спавали смо једним оком, са пушком у руци; чврето утегнути реденици нису нам притискали груди, патронташи нису нам убијали слабине. Па сад, ето, слободија!... И стари комита баца капу показујући на отворене собе у којима су се били разузурили четници, слободно као да су у сред Шумадије.

У то су наишли Глигорова браћа носећи ракије и других понуда. Једноме од њих рука је била у завоју. Пили смо за добродошлицу и тек

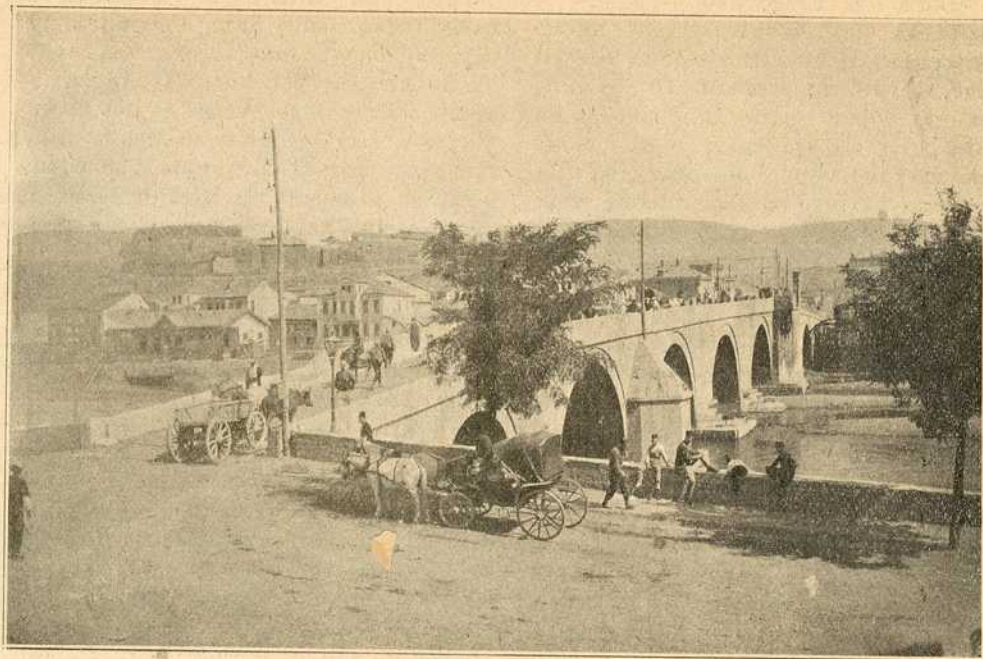
Бој на Битољу

Од Д. Ј. И.

(Слободану Јовановићу)

Кликни, вило, с Урвине планине,
Одјекните, брда и долине,
Од Авале до морске увале,
Од Косова до сињег мора!
Запјевајте гусле јаворове,
Које носте вијек уздисале
И Србину завјет казивале;
Граки врале весела ти мајка
Јер од кад ти пера поцрњеше
Ниси кљуво меса јуначкога
Нит испијо очи од јунака
Како јутрос код Битоља града
Гдје се двије сукобиле војске:
Једно војска краља србинскога
А друга је турског цар Мехмеда.

Силан Турчин Цавид-паша љути,
Затјече се цару у Стамболу

Мост на Вардару у Скопљу

што смо испили прву часу, кроз прозоре на собама биснула је прва јутарња светлост. Четничка лица тмура и одлучна преко дана, изгледала су сада сасвим друкчије. Озарена весела, као да се буде из неког пријатног сна, после кога ће доћи још веселији дан, та лица су била детињски спокојна и одморна као да нису учествовала од српске границе доведе у једанаест крвавих бојева. Али када је дат знак за устајање, као на команду скочили су сви и жив, хучан разговор испунио је све просторије.

У часу забрујали су сви српски дијалекти од Велебита и Дубровника до Тимока, од Мориша до Костура. Сакупљени из свих крајева II највише из Старе Србије и Босне — четни-

ци су у овај мах представљали уједињено Српство.. Весело су говорили о минулим борбама, радосно су очекивали нове...

Радосни смо били сви када смо полазили: ми својим трупима, а чете напред у кршеве као извидница. Радосно и слободно испраћала су нас Војводина браћа. Али је најрадосније било старо хајдучко пјездо, соколова кућа: њени светли гробови, три одмах ту више Небрегова и четврти далеко чак под Козјаком, били су освећени...

Ј. Тановић.

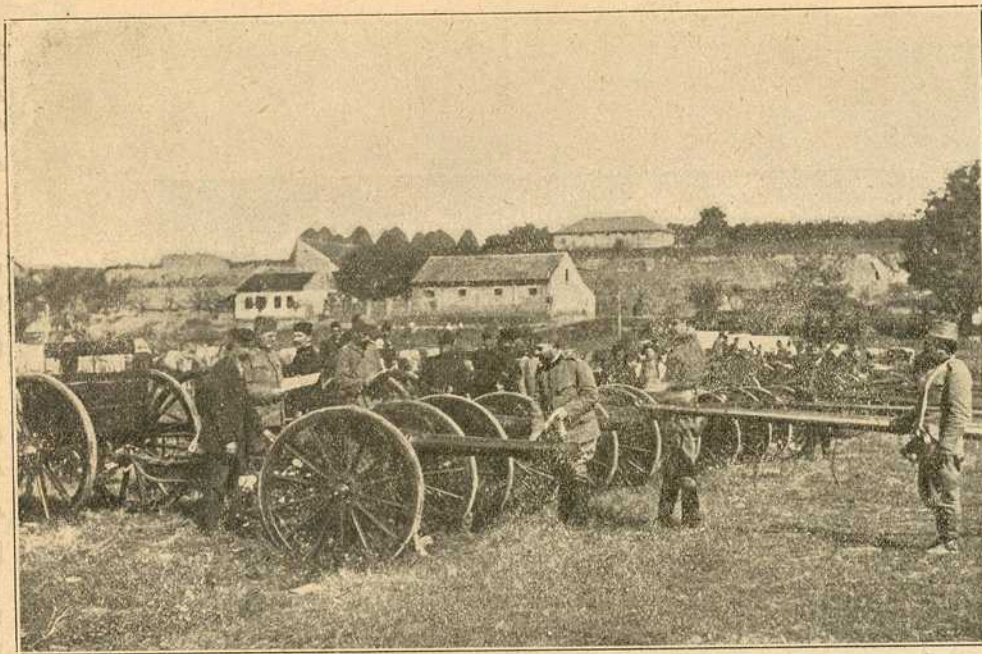
¹) Душан Дамитријевић, резервни поручник, писар Касационог Суда.

²) Најстарији син војводе Глигора, погинуо пре пола године у Козјаку са потпоручником Омиленом Глишићем.

Да ће српску сактисати војску
Краљевића жива ухватити
И на пешкеш цару оправити.
Цар му даде сто хиљада војске
Пак се Турчин силно поднијео,
Под барјаке војску истурио
На бедеме топове намешта
Ватром љутом Србе засипаше
Неби ли их с града одгонио,
Ал се Србин неда прогонити.
Гвожђем Турчин Србе засипаше
Тврдим гвожђем и врелим оловом
Неби л Србе отуд одгонио
Ал се Србин неда прогонити.
Већ јуначки под бедеме леће
Рукама се за бедеме хвата,
Где Турчина украј себе нађе
Том је стара закукала мајка.
Тако траја три бијела дана
Док зацрње поље око града
Од мртвијех и од рањенијех.
Виде Турци где ће изгинути
Пак призивљу цара у Стамболу:

„Мехмед царе и отац и мајко
„Ил не хајеш ил си оглухнуо
„Од грмљаве топа и јунака;
„Зли су дани по нас настали,
„Што је било праха и олова,
„Испалисмо, пушке испразнисмо;
„Што је било по избор јунака
„Изгубосмо Србе не прогнасмо;
„Аман, царе и отац и мајко
„Купи војску шаљи нам индата!“
Тако Турци цара дозивали,
А царе им отуд одговара:
„Децо моја, Турци Осмаилије
Како да вам пошаљем индата?
Вас је српска опколила војска
Мене бије српска и бугарска
Но држете се Битољ не предајте,
Србин нам је поломио крила
Ал још бије срце у Турака;
Не дајте се, ђецо, до једнога,
Кад Србина ватром не стописте
Шта чекате чекала вас мајка?
Где су вама потајни кладенци

Српски топови

И кључеви од куд вода бије?
Отварајте потајнице реке

Једва Турци гласа сачекаше,
Халакнеше хоће и дервиши
Зајечаше зурле по Битољу,
Забубњаше бубњи и гочеви
Џавид паша чесмеџије викну:
„Ха, на ноге, чесмеџије младе,
„Отварајте реке потајнице
„И кључеве откле вода бије
„Хоћу Србље данас потопити!
„И Алаху на пешкеш послати!“
А мој Боже чуда изненада
Што га Србљи тада дочекаше,
Кад из града воде потекоше!
Једна вода мутна и крвава,
Друга ваља дрвље и камење,
И сред поља мртве и рањене,
Трећа вода пеном запенила
И тутњавом уши заглухнула.
Излише се воде потајнице,
Севери се поље од Битоља.
Дохватила коње и јунаке,
Опасала Србе до појаса
Па јунаке по плећима туче.
Србљи у вис пушке подигнули
Да им вода фишек не иштети.
Коњи хржу а јунаци кличу.
Један другог вучки довикује:
„Држите се, браћо, не дајте се!“
Газе Срби воду до појаса.
Вода ваља коње и јунаке;
Не мож' вода Србе однијети,
Не мож' Србин граду продријети.
Тако Србма срећа донијела
Краљевић им пред војском бијаше
Те кад вода до под гроца дође,
Кликну витез, поље се пролама;
Он не кличе краља родитеља
Ни балканског краља ниједнога,
Већ дозива вилу из облака:
„Посестримо облакињо вило,
Где си, данас, нигде те не било

Ниси л' ми се затјецала млада,
Када мени до невоље дође,
Да се мени на невољи нађеш?“ —
Њему вила с горе одговара:
„Ха, не бој се мио побратиме,
То је оно знаменије старо,
Што казују књиге староставне:
Настануће србинско време
Кад три воде Битољ обавију,
Тад ће Марко из сна устанути,
Из стене ће сабља искочити
И српско ће царство огранути!
Ну погледај, српски Краљевићу,
Макни оком горе у планине,
Ево теби Краљевића Марка!“
Таман вила у речима била,
Ал духнуше ветри од Урвине
Силан облак отуд налетео
Усред њега јуначина стара
На шарену коњу помамноме,
Облаком се горским пригрнуо
Пак он лети ка Битољу граду.
Кличу Срби познадоше Марка!
Страшан јунак Краљевићу Марко!
Из погледа огањ севаше,
Мимарета оком обараше
А кад стиже до Битоља града
Пред водом је Шарца уставео
Дизгин пушта да поји шарина.
Пије Шарац воде од Битоља;
Ево има пет стотина љета
Где у Шарца грло загорело
Пак од жеђи пије не престаје.
Силна вода попити се неда.
Силна вода ама омањује
И да ју је још толико било
Све би шарац жедан исушио!
А кад вода сахну до кољена,
Закликташе Срби свиколици:
„Здраво да си Краљевићу Марко?“
Марко кликну, гора се заљуља,
Од Битоља бедеми се тресу:
„Ха, потечи Краљевићу млади;
За мноме децо српски соколови!“

Боже благи, на свему ти хвала,
Када Марко топузом заљуља,
На Битољу попрскаше врата
И бедеми тврди палисади.
Кроз капије Срби ударише,
Најнапред до два Краљевића
А за њима Срби свиколици.
У граду их Турци дочекаше
Осам паша битку започеше
Ал' се Србљи препаст' не дадоше
Међу Турке ршум учинише.
Куда Марков топуз пролеташе
Међ Турцима друме отвараше,
А куд српски ножи ударише,
Ту Турчина у крв одеваше.
А мој побро, славом братовани,
Седам паша бисмо и убисмо,
Кад Џавида бити започесмо.
Не смеде нас Џавид дочекати
И још Марку очи сагледати,
Но се вранцу на рамена баци
И он бјежи цару у Стамболу:
„Мехмед царе, турски господару
Не чај, царе, од боја аваза,
Купи благо, бежи преко мора,
Јер од кад се пробудио Марко,
Турском места у Стамболу нема!
Скопље.

Полазак у бој!

У лепоме селу К., поносите
Шумадије зазвонише звона на
цркви око поноћи, а пуцањ пран-
гија проламао је нему ноћну ти-
шину.

Цело се село разбуди. Упла-
шене жене умириваху расплака-
ну децу, људи беху уозбиљени,
јер сваки није знао, шта ће то
да значи, премда су многи на-
чули из новина и у вароши, да
је рат на прагу.

Сви људи похиташе из сво-
јих домова и упутише се сеоској
судници. Овде беше председник,
са члановима општинског одбора,
свештеником и учитељем. На ли-
цима им се огледа нека свечана
озбиљност.

Када се готово цело село ис-
купи, председник прочита кра-
љев указ о мобилизацији. Као
каква упарађена војска, цео сео-
ски збор спонтано узвикну:
„Живео!“ »Нека је са срећом!«
— говораху један другом, а сви-
ма очи сијају од узбуђења.

Старац Радоња, који је три
рата издржао, заплака се и рече:
— Хвала ти велики Боже!
што ми подари да још један ра-
доживим. Сад не жалим умрети

Призор из Кумановске битке

Затим настави разговор, окрећући се неким својим комшијама, млађим људима:

— Е, децо моја, ја изгубих веру, да ће Србија скоро ратовати. Све се то бацило на партије и на зборе, а на рат нико не мисли. Сад ми је мило што живим, сад видим, да у нама тече још српска крв.

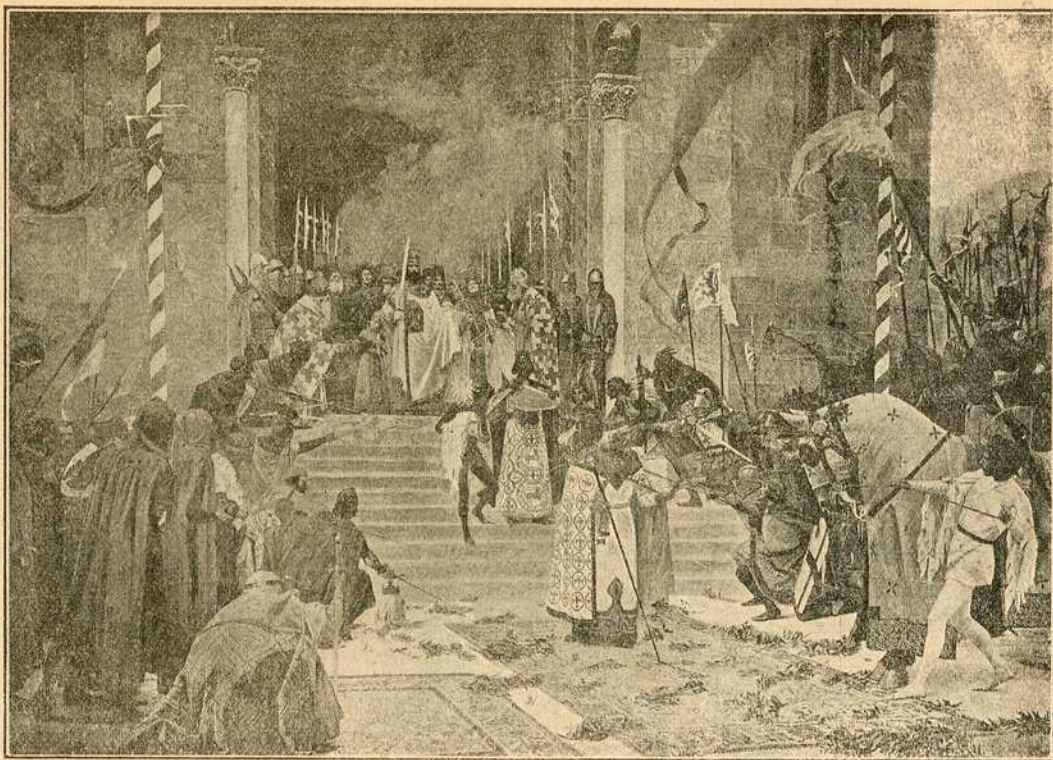
Разговор се водио, на коју ћемо страну. Неки говораху на Агарјана, други на Турчина. Али се већина се сложи да је на Турчина.

— Вала, кад сад не ћемо на Турчина, ја када ћемо. Турска се распада, јер се све вере у њој буне. Нашу браћу Турци тамо исклаше, па неће остати ни једнога Србина. За друго нам је лако, где су Срби вако ка и ми, па их нико ни за хиљаду година не може уништити.

Пошто се у томе сложише, учитељ Д. узе реч и одржа као неки мали говор:

— Браћо моја, на Косову нам је пропало царство под цар Лазарем, земан дође да га на Косову и повратимо. Кад то помислим, да ћемо за коју недељу бити на Косову, мене језа и милина обузме. На Косову ће се вити српски барјаци, на Косову ће вриштати српски коњици, Косово ће се проламати од убојне рике српских топова. Тамо ће се сударити две војске, као што народна песма каже, једно српска а друго је турска, али ће српска турску надвладати, и на нама ће останути царство. Браћо, као ђак учитељске школе био сам на Косаонику, па кад поглед бацих на Стару Србију мене обузе потајна милина и жеља, да то што пре буде српско. Куд год бациш око, све те подсећа на стару српску славу, на краљеве и цареve наше, на војводе и деспоте и остале витезове српске.

Сваки камен, свако парче

Крунисање Цара Душана Силног у Скопљу

земље спомен је наше славне прошлости. Све је једно до другог близу. Приштина, престоница краља Милутина и Пауни његов летњи двор, Скопље и Призрен престоница цара Душана, Вучитрн браће Војновића, сестрића Душанових на тужно и равно Косово Поље, са рекама Лабом и Ситницом, па славни српски манастири Дечани, Ђурђеви Стубови. Славно је то дочекати да осветимо нашега честиотога и несрећног цара Лазу.

Сви су сељаци пажљиво слушали, што је учитељ говорио, многим су сузе из очију врцале.

— Не жалите животе своје, прихватио је свештеник Т. Да наши стари нису гинули, не би имали слободну своју краљевину, још би били турско робље. Ми сад морамо гинути за нашу децу, да им увећамо државу и да ослободимо нашу браћу. Кад њих ослободимо, имаћемо више војске, па ћемо се лако борити. Браћо моја, ја сам свештеник и Христос је проповедао мир, али мир може да буде само међу људима, а међу државама увек има борбе. Без борбе не може ни једна др-

жава да опстане, а која неће борбу, она пропада. Тако су у старо време били неки Сибирићани мекушци, који нису волели рат, па их Римљани покорише. Ми смо потомци јунака, ми се рата не плашимо. А ви знате шта каже наша изрека, шта се даје за душу оном, ко се боји смрти.

Сви се насмејаше и одобрише г. попин говор.

Г. попа заврши:

— Браћо, ја ћу са крстом у руци ићи пред вама, као што су наши стари радили. С нама је Бог, јер бранимо праведну ствар.

Кад су се сељаци разишли кућама испричаше својима, шта је и како је. Жене млађе плакаху, али су их старије тешиле:

— И ми смо слали своје мужеве и синове у војску. Па кад ми не жалимо, немојте ни ви. Сваком је жао свога, али се треба Богу молити, па како Бог нареди. Не гине свако ко иде у рат.

До зоре се преседило. Причале су се успомене из ранијих ратова, говорило се о уређењу домаћих послова. Сва су лица била озбиљна и свечана. Сваки

је био узбуђен, јер није лако остављати свој дом, своју породицу и имање, али је сваки осећао, да га Божји промисао позива да изврши велику дужност.

На крају села живи стара баба Јока. Муж јој је погинуо у другом рату код Самокова, а син јединац у бугарском рату на Три Уши. Од тога сина остале су јој две унуке удате и два унука: Јова од 30 година и Вукашин од 28 година, оба у првом позиву. Они су своју стару мајку узели код себе и издржавали. Она их је волела како се исказати не може, а и они њу исто тако.

Кад јој унуци саопштише, да је дошла наредба за мобилизацију целе српске војске, баба задрхта и сузе јој грунуше. У два рата изгубила је два створа, која јој најдражи беху. Код ње је створен појам, да у рату мора сваки погинути. Кад се сита исплакала, она стане љубити оба унука:

— Мој Јоване, јабуко од злата. Ја сам те малога однијала, ја те неговала и пазила као очи у глави. Па сад ћеш ми, сине, на Косово, да ти Турци русу главу посеку.

А ти, Вуле, мој голубе бели, и тебе ће нана послати на Косово. Турски царе, да те Бог убије, што не дајеш с миром земљу и градове, кад су наши од увек били.

Кад се сита наплакала и изљубила унуке, баба се на једаред трже, освести се, а очи јој неким чудним сјајем засветлише, глас јој постаде дебљи и одлучнији, па оштро узвикну:

— А шта ја кукам, сиња кукавица! Да ме виде моји покојници они би ме проклели: гле, те будале, као да само она шаље своју децу. И мајка је Југовића изгубила девет Југовића и свога старог Југ-Богдана. Зашто сте се родили, него да гинете за свој народ и за своју веру. Децо, не гледајте мене стару будалу што сам плакала. Будите јунаци, па весело ајте на Косово. Снаје спремајте нашим војницима преобуку и опанке. Соколови моји, одлетите поносито на Косово, а ваша ће нана молити се Богу, да јој се живи и здрави вратите, ако у боју погинете, кунем вам се вишњим Богом да сузе пустити нећу, али ћу пешке доћи на Косово да вам свећу припалим.

После тога окрете старица веселе разговоре,

Црногорски ратници поздрављају свог краља

Арнаутин

У сва се чељад укући расположи, снаше и деца стадоше певати, а кад зора забели, оба обвезника првога позива, Јован и Вукашин, беху спремни, и весело се са старицом, својим женама, децом и сестрадама опростише. У селу се код цркве сви позиви састадоше, па уз песму, праћени поздравом својих породица, отидоше весело Крагујевцу, да одатле у свети бој пођу.

М. Р. Рашарац.

У главном стану

— Писмо дописника „Нове Слободне Пресе“ код српског главног стана —

Скопље, 8. октобра.

Јуче у 2 сата најутра требало је да из Врање отпутујемо даље у освојено Скопље, а у 11 сати пре подне у истини смо и отпутовали. Још у поноћ пак у хотелу »Врања«, по коме су две кукавне ацетиленске лампе сипале аветињску полусветлост били смо сведоци једног чудноватог призора. Управо тада стигао је воз из Скопља, први од освојења овога града, и поред осталих довео и чешког посланика Клофаца. Он и остали путници причају многе ствари о Скопљу, а један од ове господе довео је са собом и турску сабљу, турски бајонет и неколико турских патрона. Испитали смо патроне и уверили се да их је неколико било т. зв. дум дум; извадили смо сабљу из корица и констатовасмо да је тупа и са неизгљачаним резом; превукосмо бајонетом по шапи и једва смо били у стању да разликујемо оштрицу од телућа. Зар је турска војска за овај рат била неспремна у толикој мери, да је са тупим оружјем кренула чак и на бојно поље?!

Одмах иза овога одиграла се једна театрална сцена. У салу је ушао један комита. У сурим чакширама, под шајкачом у кожним доколеницама, са ранцем, пушком и редеником какав носе комите. Младића, који је изгледао блед, истрзан и уморан, али храбар и неустрашим, присутни официри и господа цензори поздравили су бурно. И он је одмах почео одговарати и новинарским кореспондентима на немачком, енглеском, француском. Овај млади комита који се већ недељама провлачи испред турских трупа, свакога дана свој живот ставља на коцку и бори се тамо где је најкрвавије и најдивљачније још је млад али прилично висок чиновник у српском министарству спољних послова. Милан Гавриловић, тако се зове овај младић, комита је као и хиљаде других младих људи из најбољих срп-

Са Косова поља

ских породица. Јер од времена анексионе кризе директно се сматра као »бонтон« да млад човек припада Народној Одбрани која своје чланове шаље у рат као комите или добровољце. И он је испричао много интересантних ствари са Куманова и од Скопља. Тако на пример, да је један од турских команданата услед бегства турских трупа од Куманова извршио самоубиство или био убијен од својих рођених војника.

Најзад смо се кренули на далеки пут до железничке станице и сели у воз, у који су се попели и председник министарства Пашић, шеф Ђенералштаба Путник и остала господа шт ба.

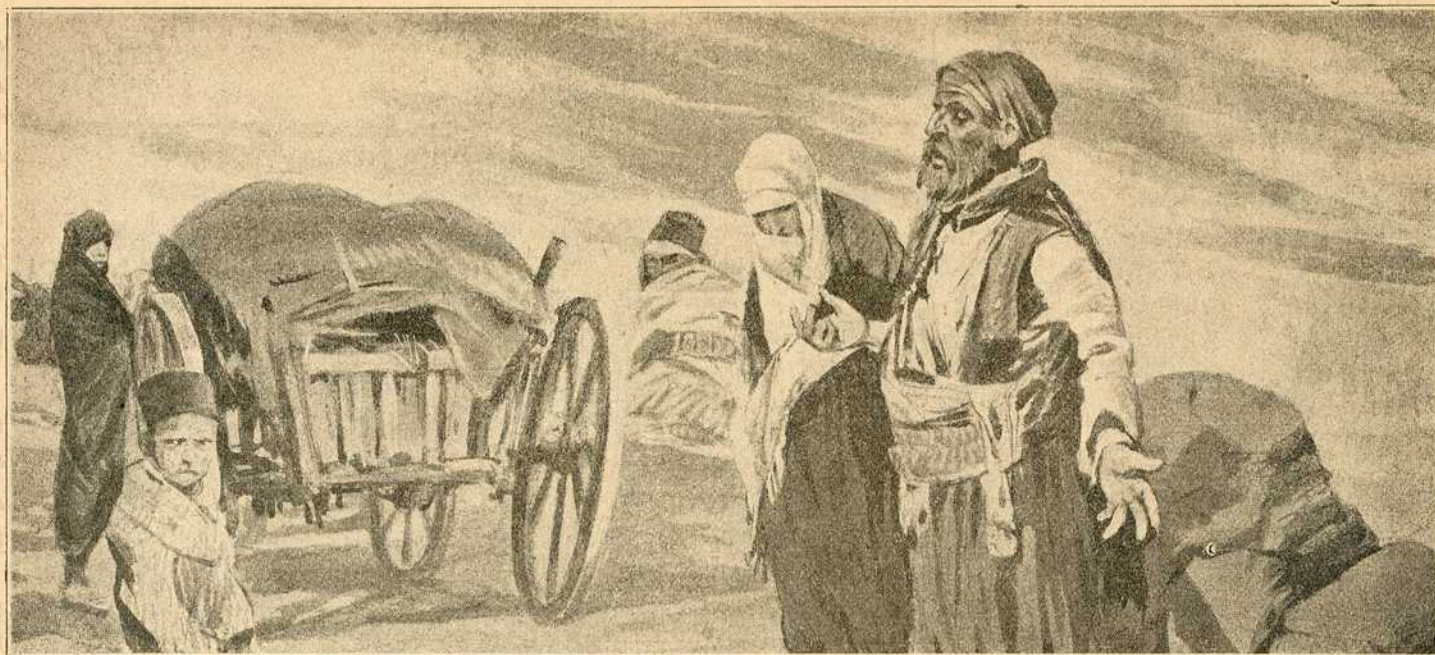
У колико смо се више примичали пограничној станици Ристовцу, целим крајем је почело да мирише на рат, у атмосфери се осећао рат, душу обузимао немир. Већ су се појављивале прве српске сељачке куће са изрешетаним крововима и избушеним зидовима. Тек уза саму малену железничку станицу пружа се турска граница, које више нема и човек се својим очима може уверити да су Турци погубили битке. Телеграфске жице висе покидане; нижу се једна за другом гранатама и топовском ђулади разорене куће, а после тога се наилази на праве рушевине, на села која се пуше у густој диму. Види се да су Арнаути у бегству попалили сва ова села. Код Рујна и Прешева јављају се прва права поља, из којих ничу по десет, двадесет, тридесет примитивних косих дрвених кретаца. Под њима почива српска омладина, која је тамо где је пролила крв, морала да буде ископана у меку ора-

ницу. Сунце баца своје готово као пролеће благе зраке на равницу окружену далеким брежуљцима; овде онде дижу се у ваздух облачци дима а гакање гавранова пролама ваздух.

Стigli смо до Табановца, до најсеверније тачке великог терена, на коме је извојевана кумановска битка. И као да смо се нашли усред битке, дрхтали смо од узбуђења, ужаса и страве. Одушевљено »ура« проломило се из воза који је летео. Тик уза саме шине, обрнути северу и североистоку, лежали су остављени турски топови. Све један за другим пресијавају на сунцу, а између њих кола с муницијом, шаторима, торбама. Али одмах после овога »ура« и нехотичне устукнусмо с отворених прозора. У купе је продро одвратни задах и нашим су се очима указали појединачно, један до другог, гомилама лешеви палих коња. Докле год је поглед могао да допре, до краја оних брежуљака, све су се видели ти коњски лешеви. На њих су се бациле прне, — језовите тичурине, које су гакале од потмулог задовољства. А овде и онде рамље који охромели, рањени коњ међу својим мртвим друговима, као да би хтео да нађе места за своје последње одморште.

Стigli смо у Куманово и видели слике од којих се срце цепа. Поред саме мале железничке станице огроман број турских топова, који још нису уклоњени и велике гомиле турских шатора. А одмах ту и читав брег свакојаких крпа и хартија. Све што је дађено код турских лешева, бачено је овде на гомилу која ће се спалити. Ми ударисмо да претресамо по гомили и да правимо ратни плен.

Турци у бегству: Последња молитва Алаху на Косову пољу

Трпали смо у цепове маузеровске патроне којих је ту било на хиљаде; писма турски писана, један колега нашао је турско-немачку граматiku и свешчицу с прибелешкама. То је нађено код једног младог официра. Ја сам се машио руком за један мали куверат с турским натписом. У њему је било писмо, фотографија малог дечка и прамен црне вртице. Неки необјашњив бол ми је готово натерао сузеу очи и ја ову „ратну успомену“ предадох радо једном енглеском колеги јачих нерава.

Умарширасмо, у колико је то било могућно, у само бојиште и саслушасмо објашњења о позицијама Срба који су се повлачили. Турци су имали све брежуљке они су били на несравњено бољим положајима, они су били одлично јаки, па су ипак били тучени. Овде су морали врати улогу психолошки моменти које ми данас још не можемо, потпуно објаснити.

Вратисмо се станици и видесмо како су управо тада пронели на стотину дрвених сандука са златастосјајним гранатама. Срби су заиста имали богат плен.

Воз је кренуо даље а изглед више није био много интересантан, јер је иза Куманова настало дивље бегство Турака без икаквог отпора, па дакле и без ратних трагова. Пред нама стадоше извирати лепа минарета и џамије, видесмо море од кућа, кроз које се провлачи сребрнаста и узана река, и нађосмо се у до прошле суботе турскоме граду Ускупу, који је сада српско Скопље. (Свршиће се).

Српски књижевници у рату.

Навешћемо их само неколико. Родољубива је дужност позвала и књижевнике. У миру треба да јој они служе пером, а у рату мачем.

Милан Ракић, песник.

Уз Јована Дучића најбољи српски лиричар. Он није плодан песник. Но стихови су му брушени. Права пластика. Он је познат као песник модерне патриотске поезије. Написао је пет шест одличних родољубивих песама. За њих се инспирисао на Косову. Цитираћемо само једну, која најбоље одговара моменту.

У песми на Гази Местану пева:

Данас нама кажу, деци овог века
Да смо недостојни историје наше,
Да нас захватила западњачка река
И да нам се душе опасности плаше.

Добра земљо моја, лажу! Ко те воли
Данас, тај те воли, јер зна да си мати,
Јер пре нас ни поља ни кршеви голи
Не могоше ником свесну љубав дати!

И данас кад дође до последњег боја,
Незарен старог ореола сјајем,
Ја ћу дати живот, отаџбино моја,
Знајући шта дајем и зашто га дајем!

Милан Ракић је резервни официр. Одлазећи у рат доказује, да су му песме живот, да нису празне фразе и речи, које не значе

ништа. Иза његових стихова стоји човек..

Бранислав Нушић.

С њиме је наша публика интимна. Он је увек насмејава: на позорници комедијама, иначе својим хумористичним приповестима. »Звезда« лист, коме је он уредник, мора престати. Ради рата. А он, Нушић, резервист, додељен је железници. Чува станицу. Гледа и тражи сижете. Он ће из најтрагичније ствари извадити хумористичне стране. После рата он ће нам испричати, што је видео као — резервист.

Бранко Лазаревић.

Он је млађи српски књижевник. Књижевни и позоришни критичар. Таленат и врло продуктиван. Дакако: он је резервист. Поручник.

Пријатељ и познаник Лазаревића јавља из Београда: Елегантни Бранко, са свиленим чарапама, лакованим ципелама, у елегантном оделу, човек, што воли леп стан, удобност, меке душеке, прерушио се у солдата. Он, ето, знаде бити и без удобности. Баш га неки дан спазих: замазане од блата чизме, киша лева, а он на слами, уз неку стреју, спокојно спава. Доиста ратничка слика!

Јеромонах Велимировић.

И он је познат нашим чита-тељима. Ни у ова озбиљна вре-мена не оставља га речитост: угодна и бујна. Он и сада проповеда на начин леп и лак, далеко од теолошких натезања. Његове су проповеди људске. Пуне су бодрења, буде наде, улевају срчаности: не само у вернике, не-го својим човечанским аргумен-тима, и у невернике. Кад он го-вори беседу, прква је пуна. Он, додуше, није војник, но он и на свој начин ради за отаџбину. Недавно је беседио у цркви о ратовима.

„Покрет“.

У БОЛНИЦИ.

— Иво Ђипико. —

Киснући и газећи блато, с на-мером да похотим прве рањенике, ушао сам у лепо пространи болнички парк. Ушао сам узбуђен и потиштен, али не са зебњом у души. Видео сам их кад су долазили. Тада сам стрепио од некога непознатог страха. Бојао сам се не ћу моћи да издржим, али се преварих. Пролазили су мирно, озбиљно. Само они у носиљкама били

Српски комита

су болесничкога изгледа. Дивећи се њиховој присебности, у чуду посма-трах једнога по једнога. Тражио сам да нађем у очима једнога од њих ви-зију дома, рата, крви... Али тога не могдох да запазим. Њихове очи као и наше мило гледаху у сакупљени свет. Но када их народ поче да дарива, обасипа цвећем и поздравља: Јунаци, сретне вам ране биле! — ја их у својој души поздравих као што се у раној младости поздрављају прве ла-сте, веснице цветнога топлога проле-ћа — биле, заморене, сустале, прве веснице.

И ма да је јесењи ветар дувао и са затресених дрвета кидао жуту ли-шће, осетих у њиховим очима, да нам носе светло, топло пролеће. И чини-ше ми се да цео окупљени народ за-једничком душом једнако осећа и да исти осећају и оне старице, смежура-них лица, које себи од уста отржу комад насушнога хлеба, те последњим грошом даривају рањенике. И дари-вајући их сигурно мисле на своју де-цу на бојишту.

А рањеници, мили, сустали весни-ци нашега пролећа, између гомиле народа пролазе и пролазе.

*

У чистој, светлој болници бели кревети ишчекују их. Пажљиве, бла-ге наше руке све удесише, да весни-цима нашега пролећа буде топло, при-јатно.

Осећајући се ситан, и стрепећи, пролазим кроз пространу болничку собу. У превижалишту наши спремни лекари почеше да оперишу. Пажљиво носе теже рањене. Ослободих се и уђох. Гледам ужурбане госпође са очима пуне саучешћа. Једна витка, ејајних очију, са проседом коврча-стом косом, теши некога рањеника, а друга проницава погледа, фином иро-нијом упита ме:

— Можда је господин опасно рањен?

У неприлици казах своје име

У то унесоме рањеника јаких прта, чврста телесног састава и поло-жише га на хируршки сто. Лекар прегледа тешку рану, нареди да се испере, и оде другоме.

Рањеник неко време чекаше стрпе-љиво, али кад виде да лекар не до-лази, каза мирно, као да са неким разговара о обичној којој ствари:

— Где је лекар, што не долази, озеппшћу.

Док се томе завија рана, други безбрижно гледа у посао и чека да на њ дође ред. А био је тако распо-ложен и његове очи тако су весело гледале у мене, да за час, мало те не заборавих где сам. Хтедох да му кажем:

— Пријатељу, ти си задовољан, теби је добро!

И гледајући га, не знам зашто његове веселе очи примораше ме да му то блажим речима кажем. Он ме погледа очима пуним ватре, у којим је било и нешто прекора, и каза ми:

— Знам ја најбоље како ми је!

— Опрости, брате!..

— Ако, ако! А да знаш, ја сам два пут рањен.

— Причај, молим те.

— Рањен сам, погледај, — и по-каза руком на ногу — овде, док сам се борио. А после опет куршум ми прође кроз другу ногу — и показа другу рану — док су ме рањена из-носили.

Говорио је мирно, тако као да при-ча, као да прича како је негде зага-зио једном ногом у блато, па му се десила незгода, те, док је ту ногу чи-стио, упао и другом у блато.

У то приђе к мени отмено девојче и љубазно се понуди да ме прати. Погледах у њену белу мараму на глави, са знамењем црвенога крста, и погледах у њене живе очи, пуне то-плине и саучешћа.

Заједно пролазимо кроз светле ход-нике и простране, топле собе. Прате нас мирни погледи рањеника.

(Свршиће се.)

НАШЕ СЛИКЕ

У боју код Ђурђевих Стубова, 7. октобра 1912. године сељак из Ка-ћулице, у ср. трновском окр. Чачан-ском, Андрија Лазовић, од 12 до 4 сата, сам је топовима задржавао турску силу и тиме допринео брзој и потпуној победи наше војске. У 3 сата је рањен у слабине. Генерал Живковић му је дао поднаредни-чки чин. Лазовићу је 27 година.

ЗАПИСИ.

[Зеки-паша под судом] Скоп-љански лист „Вардар“ јавља, да је командант потучене турске вардар-ске војске Зеки-паша стављен под суд. Он је после пораза својих трупа побегао у Цариград и тамо се крио, где је пронађен и затворен.

[Симпатичан кум] Јављају из Београда: Др. Ди Јонг, Хо-ландез, који се налази у Београду међу страним лекарима добровољ-цима, крстио је пре неки дан једног „малог војника“, чијем је рањеноме оцу живот спасао. Симпатичног Хо-ландеза ово је кумство необично много обрадовало.

[Човечно и јуначко дело једног црногорског официра.] Из Тузи (у Новој Црној Гори) пише дописник београдских „Вечерњих Но-вости“ ово:

Тузи, 30. новембра.

„Већ и само вријеме и овај политичко-војнички застој не дају ми, да пишем о биткама, јер ових — хвала буди агитацији за васпоставку мира — и нема, а нема их нарочито с тога, што је Краљ Господар при прегледу трупа на Груде, издао строг налог, да бој престане, и да се Скадар држи само у опсади до предаје, јер није рад да своје драге Црногорце сатире, а жали и Скадрани, — премда су у великом баш Скадрани криви; али његово велико пјесничко и честито срце друкче осећа, друкче бар него наша, која у оваквим приликама, — почев од себе самог ни другог не жали, а најмање непријатеља! Ето због тога ратна кроника изостаје, па зато и пишем цртице и важније биљешке из рата, као и други део ратнога извешћа! да се у времену не оскудева.

У осталом, ова биљешка и савремена је, јер се већ у јавности третира питање о Карнеџијевој награди за оне, који су у току овог рата понаособ учинили најхуманије и најјучачније дјело.

Пјешачки официр црногорске војске капетан Андреја Ненеџић, шеф обласне жандармерије у Подгорици, долази у ред најозбиљнијих кандидата за ту награду, а оно, што он можда не ће хтети да учини, — чинимо ми по новинарској дужности, држећи се освештаног правила, да што је право и Богу је мило.

Битка од 27. септембра на Шипчанику позната је широј и ужој јавности, позната је целоме свијету, јер су ту храбри Црногорци заробили око 6000 аскера, и узели огромне количине ратног материјала. У овој битци капетан Ненеџић одликовао се хуманим и јуначким дјелом. У тешким тренутцима, кад се о животу мисли, у моменту, када је горела у граду запаљена џебана, допали су тешких рана два добра војника црногорска, Зећани Марко Цевнић и Митар Ђурић. Они су у граду испод самог шанца били остали потпуно усамљени, јер су обе војске биле изишле. Запомагање и вапај ни чути се није могао, а и да га је ко чуо, тешко да би и пошао на спасавање, прво што не зна, ко су невољници, Турци или Срби, и друго, што експлозије нијесу никако престајале, те је било и врло опасно, изаћи на град и у оној вулканској ватри лутати и тражити рањенике. На срећу спашенијех, капетан Ненеџић са још 5—6 својих другова, војника и чиновника, дошао је случајно под сами град и чим је чуо запомагање, излетио је на град у помоћ, па иако је од друштва сузбијан због

превелике опасности од експлозија, ипак није одустао. Трагао је кроз градске развалине и шанчеве и нашао је прво Марка Цевнића тешко рањеног и запањеног, где се превија од рана са опекотина, које му ватра са хаљина наносаше. Тулио га је, сам се опекао, и утулио ватру на њему, па га онда онако крвава и рањена на плећа натурао и понио до под град, и чим је њега спустио, вратио се, те исто тако учинио је и са другим невољником, Митром. Кад је оба спасао и предао их војсци, склонио се завијених руку и продужио посао у савјесном испуњавању даних дужности.

И Марко и Митар пренијети су доцније у болницу, залијечили се и излијечили се и сад су обојица потпуно опорављени. Истина, познају се

по лицу, у врату и по рукама силни трагови од ватре, али здрави су и способни за рад. По томе ова два живота људска спасао је г. Ненеџић на частан и јуначан начин и не може се спорити, да је ово дјело и хумано до највише мјере. Ову исповијест потврђује званично надлежна капетанска власт, одакле су Марко и Митар, јер су испитани у часу тешких рана, а то потврђују и она обојица, који су живи и доста здрави.

Биљежећи горње, ми овог младог Црногорца искрено и непристрасно истичемо и рачунамо, да ће Карнеџијева награда у првом реду њему припасти, пошто је дјело достојно награде.

Г. Ненеџић, иначе као официр, има одликовања од свога краља, достојна вриједна и часна човјека.

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС.

Илустрована Ратна Кроника

Кад су далкански савезници објавили рат Турској, одлучили смо се, да, у духу књижевне традиције из српско-турског рата 1876. и 1878., издамо спомен рата у облику некад популарне „Илустроване Ратне Кронике“. Своју смо одлуку дрзо привели у дело и сад смо при крају издавања прве серије од десет свезака „Илустроване Ратне Кронике“, која ће за седе чинити целину. Осим одабраног материјала у тој, као и у свима даљим серијама од десет свезака, диће до стотине одабраних ратних слика, те ће свако, ко надави „Илустровану Ратну Кронику“, додати читаћу галерију рата, којим је освећено Косово.

Апелујемо на свакога, коме овај оглас до руке дође, да се на ово право српско издање претплати, а тако исто да нам и претплатника скупи. Скупљачи претплате додијају сваки једанаести примерак.

„Илустровану Ратну Кронику“ треба да има свака српска кућа, а сваки родољубив Србин треба да се заузме за њу, да се што више прошири.

Ширите „Илустровану Ратну Кронику“ — ту лепо уређену и лепо илустровану споменицу рата, којим је српско Косово освећено и освојено.

Претплата је на десет свезака „Илустроване Ратне Кронике“ две Круне, а шаље се на потписану књижевницу.

Књижевница Св. Ф. Огњановића Н. Сад (Угарска).